

Begeleiding van online samenwerkend leren

Ervaringen en aanbevelingen

Achtergrond

In het kader van het door OCW/Surf gesubsidieerd project (OO19-02) werd een internationale en interdisciplinaire bachelorcurcus ontwikkeld. Het onderwerp van deze cursus, 'The imprinted brain', omvat de neurobiologie, psychologie en moleculaire genetica van autisme en psychose spectrum stoornissen. De cursus werd vormgegeven volgens het COIL (collaborative online international learning) model, in samenwerking met de University of Leeds.

Het OCW/Surf project had als doelstelling om ervaring op te doen met de begeleiding van online samenwerkend leren in de cursus 'The imprinted brain'. Ten tijde van de projectaanvraag richtte de onderwijskundige literatuur zich sterk op samenwerkend leren in een fysieke context. Tijdens de projectperiode werd de maatschappij, en dus ook het hoger onderwijs, overvallen door de corona pandemie. In deze turbulente periode richtten alle inspanningen in het onderwijs zich op online onderwijs en werd veel ervaring opgedaan met samenwerkend leren in deze context. Als gevolg had dit project weliswaar de stroom mee, maar mogelijk ook aan innovativiteit ingeboet. Onderstaand worden ervaringen en aanbevelingen gedeeld.

Context van de cursus 'The imprinted brain'

De cursus 'The imprinted brain' was zodanig vormgegeven dat studenten van de Universiteit Utrecht (UU, 31 deelnemers) en van de University of Leeds (UoL, 15 deelnemers) tegelijkertijd de cursus volgden. Begeleiding vond plaats door docenten van beide universiteiten. Samenwerkend leren en samenwerken vond plaats in onderwijsgroepen van 6-7 studenten. Deze groepen waren zodanig samengesteld dat (a) er in elke groep minimaal 2 UoL studenten aanwezig waren en (b) verschillende disciplines aanwezig waren in elke groep. De studielast, en daarmee ook de inhoud en eindtermen van de cursus, verschilde voor de UU en UoL studenten doordat curricula en jaarroosters van beide universiteiten niet hetzelfde zijn. In de eerste 7 weken van de cursus vond gezamenlijk onderwijs plaats. Gedeeltelijk parallel hieraan en doorlopend naar de 10^e week waren de UU studenten betrokken bij een interdisciplinair project.

Online leerplatforms

In de cursus werd gebruik gemaakt van twee elektronische leeromgevingen. Een op Moodle gebaseerd platform (hierna genoemd: ELP, electronic learning platform) werd ingericht voor individuele leeractiviteiten (zie bijlagen 1 en 1a). Het ELP bevatte lees-, kijk- en leeropdrachten, en formatieve feedback modules (quizzes etc.). Ook waren er individuele opdrachten en instructies ten behoeve van de gezamenlijke bijeenkomsten.

MS Teams werd gebruikt voor de wekelijkse gezamenlijke bijeenkomsten. Tijdens deze bijeenkomsten werd het werken in de onderwijsgroepen (in breakout rooms) afgewisseld met plenaire sessies. Het samenwerkend leren vond voornamelijk plaats in deze bijeenkomsten. Studenten gaven de voorkeur aan één leerplatform. Is het onvermijdbaar om meer platforms te gebruiken omdat één platform niet alle functies heeft, dan moet er een duidelijke afbakening zijn (bijv. MS Teams dient alleen voor online synchrone communicatie).

Begeleiding van samenwerkend leren

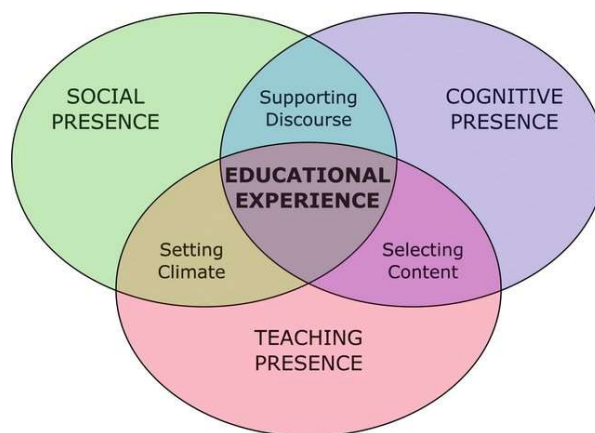
Bij de vormgeving van de begeleiding van online samenwerkend leren zijn twee fasen belangrijk, t.w. de ontwerpfase en de uitvoeringsfase. In de ontwerpfase dient er aandacht te zijn voor de opzet van de leeropdrachten. Deze moeten voldoende complex zijn, zodat je als individuele student de samenwerking moet opzoeken om tot een goed begrip te kunnen komen. De samenwerking kan verder worden versterkt door onderlinge afhankelijkheid van de studenten in de onderwijsgroepen te creëren¹. In de cursus 'The imprinted brain' werden deze elementen geïmplementeerd door de onderwijsgroepen zodanig samen te stellen dat deze bestonden uit studenten met verschillende disciplinaire achtergronden die werkten aan complexe opdrachten rondom wijd uiteenlopende thema's (psychologie, neurobiologie, moleculaire genetica, ethiek, pedagogiek, etc.). In deze onderwijsgroepen werd gewerkt volgens de 'reciprocal peer tutoring' (RPT) methode². RPT is een vorm van samenwerkend leren waarbij studenten afwisselend de rol aannemen van tutor (help je medestudent met een onderwerp waar deze moeite mee heeft en waar jij al meer van weet) en tutee (vraag hulp aan je medestudent die er meer van weet), afhankelijk van het onderwerp dat dient te worden bestudeerd. Deze aanpak is met name geschikt voor multi- en interdisciplinaire onderwerpen. Het met en van elkaar leren in de onderwijsgroepen beperkte zich niet alleen tot kennis en inzicht, maar ook met vaardigheden vulden studenten elkaar aan en leerden ze van elkaar.

In de uitvoeringsfase is voor online samenwerkend leren met name de social presence belangrijk, de ervaring dat de ander waarmee je samenwerkt een echte persoon is³ én dat je je onderdeel voelt van de cursus. Met name in een online cursus met deelnemers van verschillende universiteiten is dat laatste belangrijk, getuige bijgaande uitspraak van een Leedse student. Een goede numerieke balans tussen studenten én docenten van beide universiteiten is daarom een belangrijk aandachtspunt.

Social presence is echter meer. Het maakt onderdeel uit van het Community of Inquiry (CoI) framework⁴ waarvan ook Cognitive presence en Teaching presence een belangrijke rol spelen bij online samenwerkend leren (zie onderstaande figuur en eindnoot¹).

UoL student:

"Sometimes we sort of felt like intruders, like guests at a UU party".

¹ <http://onderwijskunde.blogspot.com/2020/04/online-samenwerkend-leren.html>

² <https://www.onderwijskennis.nl/artikelen/tutoring-door-medeleerlingen>; Topping, Higher Education 32: 312-345, 1996

³ Lowenthal & Dennen, Distance Education 38(2): 137-140, 2017; Oztok & Brett, J. Distance Education 25(3): 1-10

⁴ Garrison, Thinking collaboratively. Learning in a community of inquiry (2016); Garrison, E-learning in the 21st century. A community of inquiry framework for research and practice, 3rd ed (2017)

Er zijn aanwijzingen dat de drie genoemde Col elementen niet losstaand zijn maar elkaar wederzijds beïnvloeden⁵. Aanvankelijk ging bij de ontwikkeling van de cursus 'The imprinted brain' de meeste aandacht naar de Cognitive presence. Tijdens de uitvoering van de cursus bleek dat de Social presence onderbelicht was. Uit de studentevaluaties bleek bijvoorbeeld dat er meer aandacht moet zijn voor teambuilding, als middel om de Social presence te faciliteren⁶. Daarnaast heeft de docent een belangrijke rol in het verkleinen van de transactionele afstand (transactional distance), de ervaren of waargenomen psychologische, cognitieve en affectieve afstand tussen docenten en studenten. Met name in een online leeromgeving kan een dergelijke afstand zowel de leerbetrokkenheid als het bereiken van de beoogde leerresultaten beïnvloeden⁷. In de ontwerpfase van het online onderwijs dien je als docent na te denken over de manier waarop je studenten wil laten samenwerken en welke instructies ze nodig hebben om dit effectief te kunnen doen. Immers, in een online lesomgeving sta je als docent verder af van de studenten, wat er buiten je zichtveld om gebeurt kun je minder makkelijk bijsturen dan in een fysieke leeromgeving. Terugkijkend op het OCW/Surf project verdient het aanbeveling om bij zowel de ontwerpfase als de implementatie van online onderwijs de onderwijskundige literatuur over Col en transactionele afstand te betrekken.

Onderwijsvisies, docent- of student-georiënteerd

Om online samenwerkend leren, en de begeleiding daarvan, effectief vorm te kunnen geven is het belangrijk om de doelgroep goed te kennen. In de cursus 'The imprinted brain' bestond de groep van deelnemers uit UU en UoL studenten. Het Utrechtse onderwijsmodel onderschrijft student-georiënteerd onderwijs, waarin uitgegaan wordt van een sterke mate van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid van de student in het leerproces. Leren is een actief proces van kennis construeren. Leren is ook een sociaal proces waarbij kennis ontstaat en gedeeld wordt met anderen (docenten, medestudenten). De belangrijkste rol van de docent is om het leerproces te ondersteunen. De Leedse onderwijspraktijk is er veelal een waarbij de docent als expert optreedt en zijn/haar kennis en inzichten deelt met de studenten, waarna studenten uitwerking en verdere verdieping zoeken in samenwerking met medestudenten. Dit onderwijsmodel is meer docent-georiënteerd. Het gevolg van deze verschillende onderwijsvisie en -aanpak uitte zich in een grotere studielast die Leedse studenten ervoeren, voor hen was deze nieuwe manier van leren een extra belasting. Dit gold ook voor bepaalde academische vaardigheden. Dit werd duidelijk verwoord in een focusgroepgesprek (zie kader). De verschillende wijzen waarop de studenten hebben geleerd te leren is daarom een belangrijk aandachtspunt bij de begeleiding van online samenwerkend leren.

Focusgroep:
Vanuit UoL studenten werd met verwondering gekeken naar de UU studenten en hun discussievaardigheden in dit stadium van hun studie.

In de cursus 'The imprinted brain' bestond de groep van deelnemers ook uit studenten met een verschillende vooropleiding en disciplinaire achtergrond. Ook dit gegeven is van belang bij de vormgeving en uitvoering van de begeleiding van samenwerkend leren. Dit aspect kwam met name bij deze cursus heel duidelijk naar voren. De leerstrategie van bijvoorbeeld een psychologiestudent was anders dan die van een farmaciestudent, vragen als 'Wat is kennis' en 'Hoe verkrijg je kennis', dus de epistemologische benadering van onderwijs, liep soms uit elkaar. Dit manifesteerde zich als

---

⁵ Kozan & Richardson, Internet and Higher Education 21: 68-73, 2014

⁶ Meyer & Dibbern, PACIS 2011 Proceedings, paper 128, 2011

⁷ Stein et al, The American Journal of Distance Education, 19(2): 105-118, 2005

verschillende manieren om met elkaar in discussie te gaan over onderwijsmateriaal. Hier dient bij de begeleiding van samenwerkend leren rekening mee te worden gehouden.

Nawoord

Het OCW/Surf project heeft veel gebracht. Er is een COIL cursus ontwikkeld over een actueel thema in de Life Sciences, waar Utrechts en Leedse studenten (en in de toekomst wellicht ook studenten van andere universiteiten) kennis kunnen maken met interdisciplinair onderwijs. Het COIL model, als vorm van Internationalisation at home (IaH), verheugt zich in een enorme belangstelling bij studenten en geeft hen de mogelijkheid om te leren samenwerken met mensen van verschillende culturele achtergronden en is dé manier om in hun eigen leeromgeving in aanraking te komen met de internationale samenleving waar zij deel van uitmaken.

Er is ervaring opgedaan en inzicht verregen in het ontwerp en uitvoering van online samenwerkend leren en de begeleiding daarvan. Door de corona pandemie is de interesse in online samenwerkend leren alleen nog maar toegenomen.

Niet minder belangrijk is dat de betrokken projectleden en docenten enorm veel hebben geleerd van dit project. Het project zal door een uitstralend effect ook bijdragen aan docentprofessionalisering in bredere zin.

ⁱ Eindnoot -- Community of Inquiry (CoI) omvat Social, Teaching en Cognitive presence

Social presence is het vermogen van deelnemers om zich te identificeren met de gemeenschap (bijvoorbeeld een studie), doelbewust te communiceren in een vertrouwde omgeving en interpersoonlijke relaties te ontwikkelen door middel van het projecteren van hun individuele persoonlijkheden.

Teaching Presence is het ontwerpen, faciliteren en sturen van cognitieve en sociale processen met als doel het realiseren van persoonlijk zinvolle en educatief waardevolle leerresultaten.

Cognitive presence is de mate waarin leerlingen in staat zijn om betekenis te construeren en te bevestigen door middel van aanhoudende reflectie en gesprek.

<https://coi.athabasca.ca/coi-model/>